

Dostoyevskaya Anna Qriqoryevnanın xatirələri

əvvəli ötən sayda

Artıq çoxdan belə bir vərdişimiz yaranıb ki, Fyodor Mixayloviç bir yerdə olmadığımız vaxtda nə etdiyini, harda olduğunu, kimlərlə görüşdüyünü danışdı. Ona görə də mən Fyodor Mixayloviçdən son günlərdə nə işlə məşğul olduğunu soruşdum.

- Yeni roman düşünürdüm, - cavab verdi.

- Nə danışsınız? Maraqlı romandır?

- Mənim üçün çox maraqlıdır. Bircə sonunu bilmirəm necə edirəm. Bilirsənmi, burada məsələ gənc bir qızın psixologiyasıyla bağlıdır. Moskvada olsaydım, So-neçkaya (Sofya Aleksandrovna İvanova - Fyodor Mixayloviçin bacısı Vera Mixaylovna Dostoyevskayanın qızı) müraciət edərdim. Burda olduğuma görə sizə müraciət etməli olacağam.

Mən böyük qürur hissi ilə istedadlı yazıçıya "kömək" etməyə hazırlaşdım.

- Romanınız qəhrəmanı kimdir?

- Yazıçıdır. Gənc deyil, təxminən mənimlə yaşıd olar.

- Danışın, danışın görüm, zəhmət olmasa, - yeni romanla çox maraqlandım.

Və beləliklə, mənim xahişimin nəticəsində çox gözəl bir improvizasiya yarandı. Heç vaxt - nə bundan əvvəl, nə də bundan sonra Fyodor Mixayloviç bu cür sevgi və ilham dolu danışmamışdı. O danışdıqca mən başa düşürdüm ki, Fyodor Mixayloviç adları və situasiyaları dəyişməklə öz taleyini danışır. Burada mənə indiyə kimi danışdıqlarının hissələri vardı. İndi o parçaları bu cür ardıcıl danışmağı mənə onun həyat yoldaşına, qohumlarına olan münasibətini xeyli aydınlaşdırdı.

Yeni romanda da yazıçını sevdiyi yaradıcılığında on illiklər boyu ayıran sərt keçən uşaqlığı, sevimli atasının erkən dünyadan köçməsi, ağır hadisələr, xəstəliklər vardı. Burada həmçinin həyata qayıdış (yazıçının sağalmağı), aşiq olduğu qadınla görüş, bu sevginin ona verdiyi əzablar, həyat yoldaşının və yaxınlarının ölümü, kasıblıq, borclar və s. vardı.

Qəhrəmanın daxili vəziyyəti onun təklik, yaxın adamlardan məyusluq, yeni həyata başlamaq yangısı, sevgi ehtiyacı, yenidən xoşbəxtliyi tapmaq istəyi o qədər gözəl və canlı təsvir olunmuşdu ki, çox güman, bunların hamısını müəllif özü yaşamışdı. Heç biri bədii fantaziyasının məhsulu deyildi.

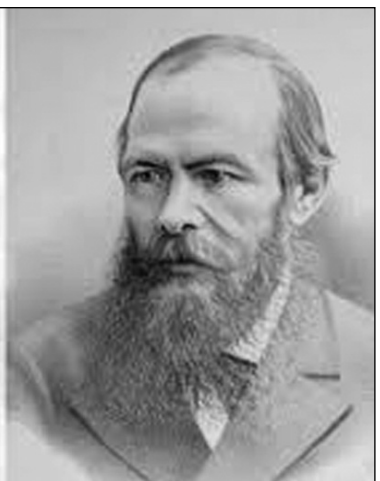
Fyodor Mixayloviç qəhrəmanının təsvirində "tünd rənglərdən" bolluca istifadə edib. Onun sözlərinə görə qəhrəmanı vaxtında əvvəl qocalmış, sağalmaz xəstəliyə tutulmuş (əl iflici), qaraqabaq, şübhəli bir adam idi. İncə qəlbli olsa da, hissələrini biruzəverə bilməyən, deməyən bir adam. Bu adam, bəlkə də, istedadlı idi, amma ideyalarını özü istədiyi formada həyata keçirə bilməyən və hər zaman da buna görə əzab çəkən bir adamdır.

Romanın qəhrəmanında Fyodor Mixayloviçi görəndə özümü bu sualı verməkdən saxlaya bilmədim:

- Fyodor Mixayloviç, niyə axı qəhrəmanınızı bu qədər incitmisiz?

- Görürəm ki, onu bəyənməmişiz.

- Xeyr, əksinə, bəyəniyəm. Onun çox gözəl üreyi var. Bir düşünün ki, qismətinə nə qədər ağır düşüb, amma o hamısını dəf edə bilib. Bəlkə də, həyatında bu qədər acı çəkmiş başqa bir adam olsaydı, yəqin ki, qəddarlaşardı.

Amma sizin qəhrəmanınız hələ də insanları sevir və onların köməyinə qaçır. Yox, siz ona qarşı çox ədalətsizsiniz.

- Hə, razıyam, onun, doğrudan da, xeyirxah, sevgidolu üreyi var. Onu anlamağınız məni çox sevindirir.

- Hə, beləliklə, - Fyodor Mixayloviç davam edirdi, - həyatının belə bir həlledici mərhələsində yazıçı sizin yaşlarınızda və ya bir-iki yaş böyük gənc bir qızla rastlaşır. Gəlin o qızı qəhrəman deməməkdən ötrü elə Anya adlandırmaq. Bu qəşəng addır...

Bu sözlər məndə xanım qəhrəman obrazında o keçmiş nişanlısı Anna Vasilyevna Korvin-Krakovskayanı nəzərdə tutduğu fikrini təsdiqlədi. Həmin vaxt öz adımın da Anna olduğu yadıma düşməmişdi. Bu hekayənin mənə nəse bir bağlılığı olduğunu çox az düşünürdüm. Düşünürdüm ki, yeni romanın mövzusu Anna Vasilyevnanın xaricdən göndərdiyi məktubunun təəssüratı altında yaranıb. Bugünlərdə Fyodor Mixayloviç o məktub haqqında mənə danışmışdı.

Xanım qəhrəman kişi qəhrəmandan fərqli təsvir olunmuşdu. Müəllifin sözlərinə görə, Anya ağıllı, xeyirxah, həyatsevər, insanlarla çox gözəl münasibət qura bilən bir qız idi. O illərdə qadın gözəlliyinə böyük önəm verdiyindən özünü saxlaya bilməyib soruşdum:

- Bəs xanım qəhrəmanınız gözəldi?

- Çox gözəl olmasa da, pis deyil. Mən onun üzünü sevirəm.

Mənə elə gəlirdi ki, Fyodor Mixayloviç nəyisə ağzından qaçırdı. Üreym sızılmağa başladı. Korvin-Krakovskiye qarşı heç də yaxşı hissələrimin olmadığını duyduğum və dedim:

- Amma Fyodor Mixayloviç, mənə elə gəlir ki, siz bu "Anyanızı" həddindən çox ideallaşdırmısınız. Belə deyil?

- O, məhz belədir! Mən onu çox yaxşı tanıyıram, öyrənmişəm! Sənətkar, - Fyodor Mixayloviç davam edirdi, - Anyanı ədəbi dərnəklərdə görür, gördükcə daha da çox xoşuna gəlir və onunla xoşbəxtliyini tapa biləcəyinə əmin olurdu. Lakin bu arzusu ona real görünmürdü. Doğrudan da, axı bu yaşlı, xəstə, borc içində üzən bir adam bu cür gənc, sağlam, həyatsevər bir qıza nə verə bilərdi axı? Yazıçıya sevgisi bu gənc qız üçün böyük fədakarlıq sayılmazmı, sonralar taleyini bu adamla bağladığına görə peşman olarmı? Ümumiyyətlə, xaraktercə və yaşca bu qədər fərqli olan qızın mənim qəhrəmanıma vurulması mümkündürmü? Anna Qriqoryevna, bax elə bu barədə sizin fikirlərinizi öyrənmək istəyirdim.

- Əlbəttə ki, mümkündür. Əgər sizin bu Anyanız boş naz-qəmzə göstərən, işvəli-ədalət qız deyilsə, yaxşı üreyə sahibdirsə niyə axı qəhrəmanınızı sevməsin? Nə olsun ki, o xəstə və ka-

sıbdır? Bəyəm ancaq zahiri gözəlliyə görə, yaxşı imkana görə sevirlər? Etdiyi fədakarlıq nədən ibarətdir? Əgər qız onu sevirsə, deməli, xoşbəxt olacaq, heç vaxt da buna görə peşman olmayacaq!

Mən odlu-adlovlu danışdım. Fyodor Mixayloviç isə məni həyəcanla dinləyirdi.

- Siz, doğrudan da, inanırsınız ki, qız o adamı ürəkdən və bütün ömürboyu sevmə bilər?

O sanki tərəddüd edirmiş kimi susdu.

- Özünüzü bir dəqiqəlik həmin qızın yerinə qoyun, - titrəyən səsle dedi. Təsəvvür edin ki, həmin adam mənəm, sizə sevgimi etiraf edirəm və evlənməyi təklif edirəm. Deyin, siz nə cavab verərdiniz?

Fyodor Mixayloviç üzü elə sıxılmış, elə bir karıxmış vəziyyəti, elə qəlb iztirabını ifadə edirdi ki, bunun sadəcə ədəbi söhbət olmadığını və qeyri-səmimi, iki-mənalı cavab verdiyim halda onun heysiyyətinə toxunacağını başa düşdüm. Mənim üçün çox dəyərli olan Fyodor Mixayloviçin həyəcanlı üzünə baxıb dedim:

- Mən cavab verərdim ki, sizi sevirəm və hər zaman da sevcəyəm!

Həmin o unudulmaz dəqiqələrdə mənə dedi ki, sevgi dolu sözləri sizinlə bölüşməyəcəyəm. Onlar mənim üçün çox müqəddəsdir...

Mən xoşbəxtliyədən donub qalmışdım və uzun zaman buna inana bilmirdim. Yadımdadır ki, təxminən bir saat sonra Fyodor Mixayloviç gələcəyimizlə bağlı planlarını bildirəndə mənim də fikrimi soruşdu. Mənsə belə cavab verdim:

- Məgər mən indi nəyisə müzakirə edə bilərəm?! Mən dəhşətli dərəcədə xoşbəxtəm!

Həyatın necə axacağını və toyumuzun vaxtını hələ ki, bilmədiyimizdən biz bu barədə anamdan başqa heç kimə deməyəcəyimizi qərar aldım. Fyodor Mixayloviç sabah bütün axşamı bizdə keçirəcəyinə söz verdi və sabahkı görüşü səbirsizliklə gözləyəcəyini dedi.

Məni qapıya qədər ötürdü və qayğıyla yaylığını bağladı. Artıq qapıdan çıxırdım ki, Fyodor Mixayloviç məni bu sözlərlə saxladı:

- Anna Qriqoryevna, mən indi o balaca brilyantı tapdım!

- Siz yuxunuzu xatırlamırsınız?

- Xeyr, yuxumu xatırlaya bilməmişəm. Amma özünü tapmışam və onu ömrüm boyu qoruyub saxlamaq fikrindəyəm.

- Siz səhv edirsiniz, Fyodor Mixayloviç! - gülürdüm, - siz brilyant yox, sadəcə bir daş tapmışız.

- Xeyr, bu dəfə səhv etmədiyimə əminəm, - sağollaşanda Fyodor Mixayloviç artıq ciddi şəkildə dedi.

Ardı var...

**Rus dilindən
tərcümə edən:
Xanım Aydın**